

ВЕЛИКИЙ НАУКОВИЙ ПРОЕКТ

Владлен МАРАЄВ

УКРАЇНА, 1918: ХРОНІКА

Харків
«ФОЛІО»
2020

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Мирні переговори у Брест-Литовську і підписання миру

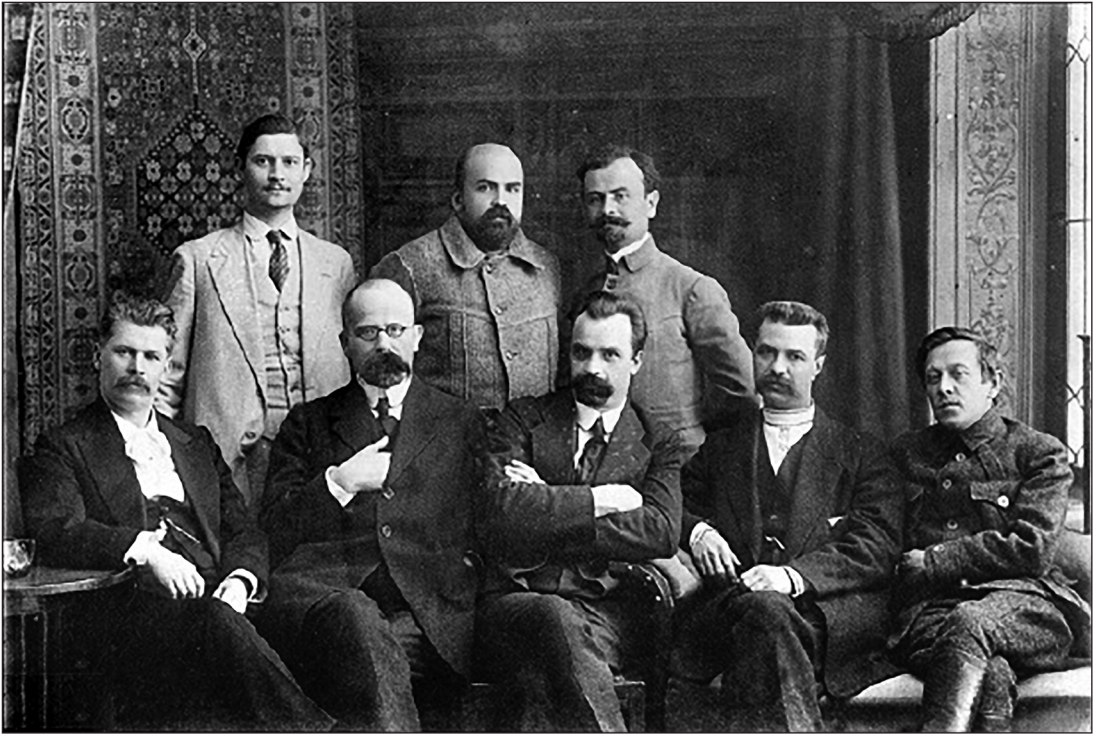
1 січня до Брест-Литовська (нині місто Брест, Білорусь) прибула делегація Української Народної Республіки для участі у мирних переговорах.

Такі перемовини у Брест-Литовську між представниками Радянської Росії та країн Четверного союзу (Центральних держав), до якого входили Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, почалися ще 2 грудня 1917 року. Їхнім ініціатором став російський більшовицький уряд на чолі в Володимиром Ульяновим-Леніним. Фактично, більшовики не мали вибору. З одного боку, гасло «Мир без анексій і контрибуцій» було одним із провідних у їхній програмі та увійшло до «Декрету про мир», що був ухвалений II Всеросійським з'їздом рад. З іншого, вони доклали чималих зусиль до того, щоб після Лютневої революції російська армія почала швидко розкладатися, в результаті чого переважна більшість фронтових частин втратила боєздатність, і сил для продовження війни проти потужних держав практично не залишилося.

Уряд Володимира Леніна пропонував приєднатися до перемовин країнам Антанти, але вони категорично відмовилися. Треба відзначити, що захоплення влади більшовиками шляхом збройного перевороту, сам характер їхнього ліво-радикального режиму сприймалися урядами країн-союзників Росії по Першій світовій війні вкрай негативно. Зокрема, «Декрет про мир» взагалі вважали заклик до світової революції.

У країнах Четверного союзу теж не мали ілюзій щодо більшовиків. Та їхні уряди, насамперед Німеччини та Австро-Угорщини, побачили можливість нарешті позбутися війни на два фронти і на перемовини в Бресті погодилися. Вони проходили в декілька етапів. 15 грудня вже було досягнуто угоди про перемир'я. Та в подальшому більшовицька делегація, незадоволена умовами держав Четверного союзу, вдавалася до гучних заяв і демаршів, навіть залишала Брест.

Коли в Києві стало відомо про брестські перемовини, в уряді УНР та Центральній Раді почалося обговорення можливості приєднатися до них. Адже на заході України пролягала лінія фронту Великої війни, вийти з якої прагнули не лише більшовики, а й ліві лідери УНР. Врешті-решт, 24 грудня 1917 року Генеральний Секретаріат звернувся до воюючих і нейтральних держав із нотою,

Перший склад Генерального Секретаріату України.
Стоять (зліва направо): Павло Христюк, Микола Стасюк, Борис Мартос.
Сидять (зліва направо): Іван Стешенко, Христофор Барановський,
Володимир Винниченко, Сергій Єфремов, Симон Петлюра

Всеволод Голубович

в якій повідомляв, що УНР вступає у зносини з іншими країнами як самостійна держава і бажає вислати своїх представників на переговори до Бреста. 26 грудня надійшла відповідь, що фактично містила запрошення на ці перемовини.

Після нетривалого, але бурхливого обговорення у Центральній Раді була сформована делегація, яку очолив Всеволод Голубович. До неї також увійшли: Олександр Севрюк, Михайло Полоз, Микола Любинський та Микола Левитський. Вони представляли Українську партію соціалістів-революціонерів та Українську соціал-демократичну робітничу партію, які мали найбільші фракції у Центральній Раді. Ніхто з цієї п'ятірки не належав до професійних дипломатів — таких молода українська держава просто не мала.

Тодішній голова Генерального Секретаріату Володимир Винниченко пізніше писав, що першим його мотивом направлення української делегації до Бреста був «контроль над більшовиками». Олександр Севрюк згадував: «Інструкцій жадних дано не було ні Урядом, ні Ц. Радою. Їх мав привести пізніше Голубович. Правда, ми мали довшу конференцію з Головою Ц. Ради проф. Грушевським, говорили про Чорне море, про економічні інтереси України та про українські землі, про Холмщину, Підляшье¹, Буковину, Закарпатську Україну, ну й, розуміється про Східну Галичину². Інтереси цих українських земель мали ми твердо боронити, але зв'язку жадного зі Східною Галичиною ні Ц. Рада, ні ми не мали; незручно й тяжко було говорити відносно Сх. Галичини за спиною її представників й без жадного з ними контакту. "Але ви там вже викрутитесь й зробите найкраще для наших інтересів"», — напустивали нас цими словами в Києві».

З січня 1918 року українські делегати розпочали у Бресті попередні зустрічі з представниками Центральних держав, зокрема з начальником штабу командувача Східним фронтом генерал-майором Максиміліаном Гофманом. Дипломати Туреччини та Болгарії майже не брали участі у переговорах з УНР, з якою їхні країни не мали спільної лінії фронту.

Фактично відразу посланці УНР заявили: «Ми хочемо визнання не тільки нашої делегації, але й признання України, й без такого признання ми не вважаємо можливим приймати участь у перемовинах». Треба зазначити, що статус і України, і її делегації мав вкрай важливе значення, бо тоді діяв III Універсал Центральної Ради, згідно з яким Україна ще зберігала федеративний зв'язок із Росією. Існувала також значна інерція геополітичних уявлень. Не дивно, що спочатку представники Центральних держав сприймали Україну, як частину Росії.

Олександр Севрюк

Володимир Винниченко

¹ Ці землі до Першої світової належали Російській імперії, а під час війни були окуповані арміями Центральних держав.

² Ці землі належали Австро-Угорській імперії.

Через три дні відбулося знайомство української делегації з міністром закордонних справ Німеччини Ріхардом фон Кюльманом та його австро-угорським колегою Оттокараром Черніним. Останній враження від першої зустрічі виклав у своєму щоденнику: «Українці дуже відрізняються від російських делегатів. Вони значно менш революційно налаштовані, вони значно більше цікавляться своєю батьківщиною і дуже мало — соціалізмом... Українські делегати дуже культурні люди. Вони були явно налаштовані використати нас як трамплін, з якого найбільш зручно накинутися на більшовиків. Вони прагнуть до того, аби ми визнали їхню незалежність, щоб вони могли підійти до більшовиків з цим *fait accompli*¹ та примусити їх прийняти українців як представників рівної держави, що прийшли завершити справу миру».

Для посланців УНР відносини з російською делегацією виявилися дразливим питанням. Недарма О. Чернін назвав членів більшовицької делегації людьми нечесними, лицемірство яких «перевищує все, в чому зазвичай дорікають професійних дипломатів».

Дійсно, у той час більшовики вже вели війну проти УНР, і при цьому на всіх рівнях їхні представники продовжували торочити про право народів на самовизначення та свою палку прихильність до якнайшвидшого досягнення справедливого і демократичного миру.

Вважаючи досягнення миру завданням надважливим, М. Полоз пропонував своїм колегам домовитися з російськими представниками, яких у той час очолював Лев Троцький (Бронштейн). «Ми мусимо виступати як окрема делегація, але єдиним фронтом перед Центральними державами», — казав він. Багато хто з ним погодився. Але інструкції, що нарешті надійшли з Києва, категорично заборонили угоду з більшовиками, до-

поки їхні війська не припинять наступ в Україні.

Та взагалі оминати нарад із більшовиками було неможливо. «Спочатку порозуміння ніби було знайдено, — згадував О. Севрюк. — Російська делегація визнала нашу делегацію як самостійну... визнала навіть Центральну Раду й Генеральний Секретаріат». Це Л. Троцький визнав і на першому пленарному засіданні з представниками Четвертого союзу, яке відбулося 10 січня. Та все ж він додав, що українську делегацію треба розглядати як таку, що стоїть разом із російською по один бік фронту. Ця заява суттєво погіршила і без того напружені відносини між представниками УНР і більшовиків, та дещо ускладнила визнання української делегації як самостійної іншими учасниками переговорів.

¹ З французької — «доконаний факт».

Наполегливість команди В. Голубовича все ж принесла перший бажаний результат. Вже на пленарному засіданні 12 січня О. Чернін від імені Центральних держав визнав самостійність України та її делегації. Він заявив: «Ми визнаємо українську делегацію самостійною делегацією і повноважним представництвом самостійної Української Народної Республіки... яка є в стані укласти самостійно міжнародні договори».

Це була одна з перших перемог дипломатії УНР, яка тільки-но спиналася на ноги. Ввечері того самого дня, отримавши новини з Брест-Литовська, генеральний секретар міжнаціональних справ УНР Олександр Шульгин виступив на засіданні Центральної Ради із заявою. Він повідомив, що УНР відтепер виступатиме на міжнародній арені як самостійна держава. Виступ О. Шульгина зустріли оплесками.

Загалом на переговорах представники УНР докладали чималих зусиль для захисту інтересів своєї країни. Найбільш запеклі дискусії точилися щодо територіального питання. Ще раз звернемося до спогадів О. Севрюка: «...Українці ждали Холмщину, Підляшье, плебісцит в Закарпатській Україні та в Східній Галичині й північній Буковині. На засіданні 13 січня Чернін твердо заявив, що не може й мови бути про доторканість австро-угорської монархії. Кюльман і Гофман також рішуче підтвердили сю заяву. Було ясно, що реальне відношення сил не дозволяло нам плекати рожевих надій, але з Відня приходили відомості про демонстрації, про неспокій. Се був наш актив й треба було його використати».

Заява О. Черніна спричинила вкрай незадоволену реакцію більшовицьких дипломатів. Відтак, вона прискорила процес підготовки Брест-Литовського мирного договору між УНР і державами Четверного союзу.

Врешті-решт переговори зайшли у глухий кут. Не краще йшли справи і у більшовиків. Центральні держави не збиралися звільнити понад 150 тис. км² території колишньої Російської імперії, що контролювали їхні війська. 18 січня Л. Троцький попросив перерву та поїхав радитися з В. Леніним. Українській делегації теж знадобилася перерва, щоб навідатися до Києва за новими інструкціями.

Протягом наступних двох тижнів сталися вкрай важливі зміни. 22 січня (по факту — в ніч із 24 на 25 січня) своїм IV Універсалом Центральна Рада проголосила повну незалежність України. Більшовики швидко наступали на Київ, а достатніх сил для оборони своєї столиці лідери УНР мобілізувати не змогли. Між українськими політичними партіями виникла криза, наслідком якої стали відставка уряду В. Винниченка та створення нового уряду на чолі з В. Голубовичем.

Зміст

Передмова	3
УКРАЇНА, 1918: ХРОНІКА	
Мирні переговори у Брест-Литовську і підписання миру.....	5
Відставка Павла Скоропадського з посади командувача 1-м Українським корпусом.....	19
Всеукраїнський православний церковний собор	21
Четвертий Універсал. Проголошення самостійності УНР.....	25
Бій під Крутами	31
Більшовицьке повстання в Києві проти Української Центральної Ради.....	51
Бої за Київ і перша більшовицька окупація столиці УНР.....	57
Продовольчі поставки з України до Центральних держав	68
Наступ німецьких і австро-угорських військ в Україну	77
Донецько-Криворізька, Одеська і Таврійська Радянські Республіки	82
Затвердження герба УНР і перехід на григоріанський календар	90
Перші авіалінії в Україні.....	91
Мирні переговори України з РСФРР.....	95
Похід військ УНР під командуванням Петра Болбочана	105
Ухвалення Конституції УНР	110
Гетьманський переворот	113
Діяльність уряду Української Держави з приєднання Криму.....	125
Український національний союз — опозиція Гетьманатові Павла Скоропадського.....	132
Вибухи на артилерійських складах у Києві та Одесі	140
Селянський повстанський рух в Україні 1918 року. Всеукраїнський страйк залізничників	146
Створення Комуністичної партії (більшовиків) України	160
Участь Української Держави у створенні російських антибільшовицьких збройних формувань	163

Авіаційні поставки з України на Дон, Кубань і в ЗУНР	171
Заснування Української Академії наук	187
Замах на міністра Бориса Бутенка і вбивство ексміністра Івана Стешенка.....	195
Вбивство генерал-фельдмаршала Германа фон Айхгорна	201
Налагодження стратегічного партнерства між Українською Державою.....	205
Візит Гетьмана Павла Скоропадського до Німеччини.....	214
Створення Західно-Української Народної Республіки. Початок польсько-української війни.....	221
Переговори П. Скоропадського і П. Краснова на станції Скороходове	231
Створення Директорії. Федеративна грамота Гетьмана П. Скоропадського.....	236
Антигетьманське повстання під проводом Директорії	247
Граф Федір Келлер і спроба антиукраїнського перевороту російських шовіністів	263
Відновлення Української Народної Республіки. Перші кроки Директорії при владі.....	268
Джерела та література.....	280